МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

ISSN 3083-6557 print

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Проблеми модернізації України

Випуск 1 (48), 2025

Київ
2025

УДК 330-339; 321.7; 159.9
М58

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 4 від 28.05.2025)

Редакційна колегія:
С. В. Храпатий (голова), д-р фіз.-мат. наук, проф.
І. А. Семенець-Орлова, д-р наук з держ. упр., проф.
Я. М. Раєвська, д-р психол. наук, проф.
С. О. Лисенко, д-р юрид. наук, проф.
А. І. Федосов, д-р мед. наук, проф.
М. І. Зубрицький, д-р. юрид. наук
О. М. Гордієнко, канд. техн. наук
В. І. Меджебель (*Чуєнко*), канд. юрид. наук
Л. М. Крива, канд. істор. наук
І. М. Капеліста (виконавчий редактор), канд. наук з держ. упр.
Є. Я. Черняк

Матеріали подано в авторській редакції.
Відповідальність за зміст та орфографію матеріалів несуть автори.

Міжрегіональна Академія управління персоналом.
М58 Наукові праці МАУП. Проблеми модернізації України / редкол.: С. В. Храпатий (голова) [та ін.]. Вип. 1 (48). Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2025. 686 с. Бібліогр. в кінці ст.

У збірнику висвітлено матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції "Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності" (Київ, Міжрегіональна Академія управління персоналом, 20–22 травня 2025 р.).

Наведено тези доповідей учасників науково-практичної конференції МАУП з проблематики широкого кола аспектів процесу системної модернізації України.

Для науковців, громадсько-політичних діячів, студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком Української держави і світовим досвідом проведення модернізаційних процесів.

Видається з 2001 року.
Періодичність: 1 раз на квартал.
Засновник: *ПрАТ "ВНЗ "Міжрегіональна Академія управління персоналом".*
УДК 330-339; 321.7; 159.9

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2025

Л. М. Левківська, І. Р. Ахметов
Людський капітал для відродження України:
країни донори та правові перешкоди *315*

Н. О. Белозьорова, Н. В. Харитюк
Особливості використання інтерактивних електронних освітніх ресурсів
для розвитку креативного мислення учнів початкових класів *321*

Н. О. Белозьорова, Є. О. Андрющенко
Сучасний стан розвитку пізнавального інтересу у молодших школярів
засобами інтерактивних технологій навчання на уроках української мови *323*

Н. О. Белозьорова, Д. С. Шаповалова
Скарбничка сучасних ефективних методів та форм організації
позаурочної роботи молодших школярів *326*

Н. О. Белозьорова, К. Р. Коширова
Особливості розвитку емоційного інтелекту учнів
молодшого шкільного віку *328*

Н. І. Холявко, А. Г. Самойлович
Цифрові технології для сталого повоєнного відновлення
університетів України *331*

Ю. А. Пономаренко, О. О. Корогодова
Теоретичні засади міжнародного співробітництва закладів вищої освіти
в умовах глобалізації *333*

М. С. Тельчаров, Т. П. Несторенко
Економічний вплив переміщеного університету на розвиток
приймаючого міста *336*

О. В. Огін
Особливості застосування ароматерапії у роботі з підлітками
для покращення їхнього емоційного стану *338*

О. М. Тепла
Мовні моделі для вивчення іноземної мови *341*

Л. В. Ілійчук
Гуманістичний підхід до формування особистості як стратегія
підвищення якості освіти в умовах глобалізації *342*

Т. В. Марчук
Особливості розвитку стресостійкості особистості в умовах війни *344*

М. Ф. Головатий
Взаємодія держави і громадянського суспільства як умова
українського державотворення *346*

В. А. Дума
Самооцінка як фактор психологічної стабільності особистості *350*

Л. В. Ільницька
Гуманістичне свідчення статусу листівок в освітньому процесі *352*

М. Ф. ГОЛОВАТИЙ
д-р політ. наук, проф.,
професор кафедри філософії та суспільних дисциплін ННІПСН МАУП

ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК УМОВА УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Вихідними теоретичними положеннями, що найперше мають обумовлювати специфіку розгляду означеної науково-прикладної проблеми, є ті, що стосуються сутнісних особливостей сучасного існування феноменів "інноваційний розвиток", "держава", "громадянське суспільство".

Інноваційний розвиток — це об'єктивний процес змін, пов'язаний зі створенням, визнанням і впровадженням нових елементів (або моделей) матеріальної і нематеріальної культури у певній соціальній системі.

Феномени "держава" і "громадянське суспільство" достатньо вивчені, а уваги заслуговують такі специфічні особливості їх сучасного стану і функціонування.

Історія розвитку людського суспільства засвідчує, що держава все більше буде перетворюватися у правову, демократичну інституцію, засновану на принципах демократії і гуманізму, свободи і рівності усіх людей, де максимально забезпечуються і реалізуються права і свободи людини, громадянина. З кінця XX століття і до сьогодення перед громадянами Землі, як одна з домінуючих ознак життя людства, постала проблема побудови правових, демократичних держав, в яких система влади поєднує дві сентенції одночасно демократизм і інноваційний розвиток.

З усіх визначень феномену "громадянське суспільство", а їх досить багато, вірогідніше всього є таке: "це збірне поняття, що охоплює всю недержавну сферу буття і об'єднань громадян, тобто особисте і сімейне (приватне) життя кожної людини, нерегламентоване і неконтрольоване можновладцями держави" [5, с. 125]. Крім того, поняття "громадянське суспільство" можна пояснювати як сукупність структур, за допомогою яких будь-яка людина розпочинає суспільно значимі дії без участі держави [8, с. 615]. Крім того, досить часто і небезпідставно під громадянським суспільством розуміють систему самостійних, незалежних від держави суспільних інститутів і відносин, це соціальний простір, де люди взаємопов'язані та взаємодіють незалежно один від одного та від держави.

Щоб концептуально визначатися у проблемі "держава — громадянське суспільство", беремо до уваги найголовніше:

• був тривалий час, коли людина, образно кажучи, належала сама собі: ні суспільства, ні держави не було, як не було і багатьох соціальних, політичних інституцій, а відтак, людина спочатку була членом відповідної спільноти, а вже потім держави, країни. Отже, зрозуміло, чому сучасні суспільства багато в чому намагаються повернутися до природного права людини, що пов'язане із внутрішнім самовизначенням особистості, зі свободою людини від політичного впливу;

• дотримуємося думки, що держава є похідною від суспільства, що спричинятиме все більшому обмеженню функцій держави. Більше того, держава має (вимушена) всіляко сприяти розвитку громадянського суспільства у сфері якого в першу чергу розв'язуються питання і проблеми життя людини. До суттєвих переваг громадян-

ського суспільства над державою відносять і те, що закони суспільного життя, що визначаються спільнотою, зазначав Т. Пейн, мають набагато більшу вагу, ніж ті, що встановлюються урядом [6, с. 151]. Практично, можна стверджувати, що громадянське суспільство набирає сили в ситуації, коли держава неспроможна результативно виконувати свої функції. Проте виникає проблема найперше не лише готовності громадянського суспільства перебрати на себе функції держави, але й спроможності повноцінно реалізовувати такі функції.

Існує немало теоретичних концепцій держави і громадянського суспільства. Українські правознавці, політологи характеризують таке суспільство, як велику людську спільноту. "З розвиненими економічними, політичними, духовними та іншими відносинами і зв'язками, яка взаємодіє з державою та функціонує на засадах демократії та права" [10].

Беручи до уваги те, що громадянське суспільство виникає на етапі переходу людини від недосконалого стану до більш розвинутого, наголосимо, що концептуальними ознаками громадянського суспільства є: власність, право, свободи, обов'язок, мораль тощо. При цьому на провідне місце виступають саме інноваційні аспекти суспільного розвитку, базою яких є освіта, наука, новітні технології.

Змінити державу на інноваційних засадах, як свідчить сучасна історична практика, абсолютно неможливо не змінивши людину. Без науки, освіти, належного виховання, формування високого рівня культури, свідомості неможливо отримати особистість, спроможну займатися політичною самоорганізацією, самовдосконаленням, самореалізацією. Соціальна, суспільно активна особистість — основа інноваційного розвитку держави і суспільства.

Практично взаємодія держави і громадянського суспільства найповніше викристалізовуватися в двох аспектах: а) всенародне волевиявлення шляхом винесення рішень стосовно конкретних питань державного життя; б) участь у формуванні органів державної влади, що мають компетенцію ведення державних справ. В першому випадку найяскравішою ознакою є всенародні референдуми, а у другому — вибори органів влади. А головним принципом взаємодії держави і громадянського суспільства є дотримання прав і свобод людини, громадянина. Відомий український історик, соціолог А. Колодій вірно робить акцент на тому, що громадянське суспільство це "не лише сфера, але й типи взаємодії, певна модель соціальної організації, з притаманними їй якісними характеристиками" [2, с. 551].

Утвердження громадянського суспільства — складний і далеко не небезпечний процес. Як пише англійський дослідник Дж. Кін "Незріле громадянське суспільство може перетворитися на поле битви, на якому завдяки правам і свободам, лисиці будуть насолоджуватися свободою полювання на курей" [1, с. 51].

Договірні теорії походження держави, які були надто популярними ще в добу Нового часу або Просвітництва, нині фактично втратили сенс, оскільки неодержавлених народів (великих людських спільнот) практично нині немає, а тому і взаємини держави і громадянського суспільства сьогодні є набагато складнішими і динамічнішими. Як зазначав ще Дж. Локк "Для кожної людини, яка перебуває у громадянському суспільстві, не може бути зроблено винятку, щодо дотримання законів цього суспільства. Адже індивід, який може робити все, що тому заманеться... не може бути ані частиною, ані членом громадянського суспільства" [4, с. 316].

Як виглядають взаємини держави і громадянського суспільства у сучасній Україні?

Ст. 15 Конституції України наголошує на тому, що "суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності"

[3, с. 7]. Це — базова основа формування як міцної державної так і дієвого громадянського суспільства.

В проєкті Конституції України, прийнятій у 1996 році, був окремий спеціальний розділ "громадянське суспільство і держава", який містив вісім глав (загальні положення; власність; підприємництво; екологічна безпека, сім'я, освіта; наука і культура; громадські об'єднання, свобода інформації). Однак, за різних причин, у кінцеву редакцію Основного закону України він не увійшов. Важко сказати, якби його існування позначилося на взаєминах держави і громадянського суспільства в Україні. До речі, прямих конституційних норм щодо громадянського суспільства майже немає в інших країнах, що засвідчує довільні стосунки держави і громадянського суспільства. Таку ситуацію слід вважати цілком реальною, об'єктивною і доречною: громадянське суспільство конституюється як відмінна від держави система суспільних відносин. До того ж, громадянське суспільство досить часто і у багатьох випадках виступає дієвим контрагентом держави. Воно анулює загальні інтереси громадян і, за необхідності, виступає захисником таких інтересів. По великому рахунку громадянське суспільство виконує надто важливу функцію контролю над діяльність держави.

Врешті таке, але не останнє: в процесі формування громадянського суспільства в Україні, налаштування належних його взаємин з державою, слід врахувати спільне і особливе, національне у цьому процесі. Це стосується і європейської інтеграції України. Йдеться про збереження і розвиток етнонаціональних, культурологічних, духовно-моральних ознак, традицій, норм, притаманних українству історично, природно, генетично. По великому рахунку це можна називати і захистом та збереженням національних інтересів, про що дбають переважна частина країн світу в сучасну епоху.

Серед основних факторів, що суттєво гальмують цивілізовану взаємодію держави і громадянського суспільства в Україні в сучасних умовах найперше виділяємо:

- стихійну диференціацію суспільства, високу соціальну напруженість (люмпен-маса досягає кризової межі), недостатньо активне формування середнього класу;
- наявність гострих політичних протиріч, пов'язаних із багатьма проблемами: мова, віра, регіональні проблеми і т. ін.;
- активізацію корпоративних, кримінальних інтересів;
- залишки авторитарних, номенклатурних традицій в управлінні державою.

У зв'язку з вище викладеним, постає низка питань, що стосуються взаємин і громадянського суспільства в Україні за роки незалежності. Вони такі.

По-перше, чи вдалося сформувати в Україні повноцінне громадянське суспільство? Якоюсь мірою, так, якщо брати до уваги студентську революцію на камені, два Українських Майдани, коли тиск громадськості на владу дійсно завершувався позитивно. Але, якщо ставити питання таким чином: чи вдалося створити ситуацію, коли більшість громадян є активними суб'єктами політики, то тут є деякі сумніви. Як зазначав відомий український політолог Ф. Рудич, "громадянське суспільство в Україні поки що не заявило про себе як центр ваги, з яким би мусили рахуватися владні структури; не стало противагою владі" [9, с. 17]. Зрозуміло, що окремі акції і випадки, то ще не системне явище.

По-друге, взаємодія держави і громадянського суспільства на шляху демократичного розвитку країни передбачає все більшу передачу політико-владних повноважень від держави до громадянського суспільства. В Україні цей процес носить помітно спонтанний, схоластичний характер. За відомих об'єктивних обставин дещо уповільнюється розвиток місцевого самоврядування, переформатування територі-

альних громад, немає помітних політичних зрушень у партійному будівництві; розвитку молодіжного, жіночого громадського руху тощо.

По-третє, важливою ознакою дієвості громадянського суспільства, плідних його відносин з державою є офіційний статус опозиції. Опозиція — невід'ємний компонент, специфічний індикатор демократичного суспільства і правової держави [7, с. 56]. Опозиція в Україні до сьогодні належним чином не визначена ні в правовому, ні в політико-соціальному плані. Реальною є потреба політичної опозиції, що є конструктивним суб'єктом політичного процесу, не ставить під загрозу основи конституційної і правової системи держави, але, навпаки, сприяє їх зміцненню. Опозиція має відігравати куди більшу роль у щонайширшому залучені в політику, суспільні процеси максимально велику кількість громадян.

По-четверте, і держава, і громадянське суспільство спільно мають дбати про формування більш ефективних соціальних відносин, серед яких на перше місце виступають економічна свобода особистості і формування потужного середнього класу.

По-п'яте, і це надто широке питання — формування консолідуючої національної ідеології. Йдеться про національну ідею, суперечки про яку, її характер і особливості для усіх процесів державотворення тривають не один рік, але питання — яку державу ми будуємо, на яких ідейно-духовних засадах, якою вона має бути у майбутньому, залишається великою мірою невизначеними і спірними.

По-шосте: держава ніякою мірою не повинна розглядатися як політичне співтовариство, що регулює загальні справи та знімає соціальні конфлікти. Про це говорили не лише за часів Платона і Аристотеля. Інша справа, коли, не уникаючи, регулятивних процесів, держава базується на відкритій, політичній, демократичній владі, все помітніше опираючись у своїй діяльності на громадянське суспільство.

По-сьоме, і не останнє: належний рівень створення правової, дієвої держави і, одночасно, формування громадянського суспільства, можливі лише за умов високого стану розвитку особистості, яка має належну освітню, професійну підготовку, є високосвідомою, переконаною і активною учасницею усіх державотворчих процесів.

Джерела

1. *Кін Дж.* Громадянське суспільство. Старі образи, нове бажання. К., 2020. 401 с.
2. *Колодій А. Ф.* Проблеми і перспективи розвитку громадянського суспільства в сучасній Україні // Матеріали міжнародної конференції "Розвиток демократії в Україні". К.: 2001. С. 513–551.
3. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. К., 1991. 79 с.
4. *Лок Дж.* Два трактати про правління / пер. з англ. Павло Содомора. К. : Наш Формат, 2020. С. 213.
5. *Обушний М. І.* Політологія: Довідник / М. І. Обушний, А. А. Коваленко, О. І. Ткач; за ред. М. І. Обушного. К.: Довіра, 2004. 599 с.
6. *Мейн М.* Права людини / пер. англ. І. Савчака. Львів: Літоша, 2010. 342 с.
7. Політологічний енциклопедичний словник: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: Генеза, 1997. 680 с.
8. Український соціум / В. С. Власюк, В. С. Крисаченко, М. Т. Степико та ін.; за ред. В. С. Крисаченка. К.: Знання України, 2005. 792 с.
9. *Фелікс Рудич.* Громадянське суспільство та народовладдя: методологічний контекст. *Наукові записки*: зб. К.: ІПІЕНД, 2004. 460 с. С. 8–22.
10. Юридична енциклопедія: в 6 т./ редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: Укр. енцикл. 1998. Т. 1. С. 646.